

den hoofde
zaak van
in de stilte
penlijk uit-
waarin bewijs
ligt, bij
een heug-
idwilligheid,
me, doorge-
courtoisie,
hem en ons
etzelfde ver-
34 was geen
ene te spre-
ds als knaap
en beluister
de separatie
Hervormde
verden, weet
actie in den
d uit reactie
fische stem-
blikken de
van man-
a Elout van
m, hoe met
7, vooral in
Hervormde
p, zich niet
u ophieven.
34, en zoo
k al meenen
volgen, be-
ander oor-
waardeeren
ook bij de
it trad, en
in de Gere-
in Christus
ander ter-
likant stond
zo na 1886,
terdam, dan
het waarlijk
pel zien, dat
den kerke-
kreformatie
toet voorbij
kspaau zou
eld na 1834
en na 1886,
inzien, dat
ormde kerk
staan, dan
n de Ethi-
in.
llega zullen
vrij ze een
sche schu-
op.
ap der be-
dooft mee te
iet uit reac-
ons is de
eformeerde
weer meer-
allengs met
telijk leven
ezien.
treedt nu
rmd predi-
ligheid en
inspreking,
begeeren.
kolommen
na ons be-
deze in-
de vraag
opponent
s met ons
eerst vast
teenschap-
mat uit.
ngen.
is uitmun-
a van een
a, dat die
rschidden,
om hunne
en zonder
it te bren-
sicht, dat
en viertal
rdelijk op
eetkende
gebreklijk,
dra er zoo
le komen.
door zelf
ken had
te zenden.
blad drie
aden niet
tuk over
aan deze
der de ba-
opnemen,
ofjt aan
En dan,
net geen
van deze

vollig mededeeling nota nemen, dat wij er een enkel punt uit te toetsen brengen.

We geven daartoe eerst het woord aan Ds. Bos.

»De inhoud dezer openbaring» n.l. der openbaring Gods, »in den ruimsden zin,» d.i. generale en speciale, natuurlijke en bovennatuurlijke Godsopenbaring, »heeft haar archetype in de scientia libera in het bewustzijn Gods; berust op den grondslag der decreta in den wijsdigen; is belichaamd in al wat buiten Gods wezen door Zijn wil als creatuur bestaat.»

Dus »is belichaamd in al wat bestaat. Dus niet: wat als creatuur bestaat is de openbaring zelve, maar God openbaart zich in den kosmos. God bestaat in zichzelf, ook buiten den kosmos; ofschoon de kosmos niet zonder en buiten God bestaat. God is immanent in en transcendent boven de wereld.

»En vormt om al deze redenen een organisch geheel.» Wat vormt een organisch geheel? »De inhoud der openbaring.» Dus niet de kosmos en de Theos; ook niet de kosmos en de openbaring, maar de openbaring Gods in den kosmos. Die eenheid der openbaring Gods, in den ruimsden zin, berust op de eenheid Gods. »Vormt een organisme.» De kosmos vormt een organisme; doch die kosmos, als organisme, is te onderscheiden van God. Die zich in den kosmos openbaart, en dus is de kosmos als een organisme ook te onderscheiden van de openbaring Gods in den kosmos. Dat vormt samen nooit één organisme.

Of dat dualistisch is? Ja: God en kosmos, Schepper en scheppel zijn twee en niet één organisme. Niet zoals de Dooperschen, en vóór hen de Doeden wilden, als of de kosmos per se onrein zou zijn; het is Gods werk, waarin God zich openbaart, waarin Gods gedachten uitblinken, waarin God te eeren en te verheerlijken is. Doch men mag uit de eenheid Gods en de eenheid der openbaring Gods, daarop gegrond — en uit den organischen samenhang van den kosmos, en de openbaring Gods in heel den kosmos, niet besluiten tot de organische eenheid van al het bestaande, om zoo te komen tot het organisme van alle wetenschap.

Te zeggen, dat de inhoud der openbaring Gods één organisme is, en dat die inhoud de kosmos is, is niet juist. De openbaring Gods is de openbaring van Zijn wezen; in zichzelf openbaar; voor zoover God zich heeft willen openbaren, en de mensch God kan leeren kennen, en moet leeren kennen, opdat hij zijnen God verheerlijke. De H. Schrift spreekt daarvan: »Opdat wij den Waarachtige kennen.» »Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen.» Wij kunnen God echter niet tot in het oneindige doorzoeken.

Beter ware dus gezegd: »de inhoud dezer openbaring vormt één geheel, omdat God één is, en om het organisch verband van den kosmos, waarin God zich openbaart heeft.

»Kosmos» en »openbaringsinhoud» — is niet hetzelfde. De openbaring, en ook de openbaringsinhoud is in den kosmos. In de 2de stelling staat dat »de inhoud dezer openbaring belichaamd is in al wat buiten Gods Wezen door Zijn wil als creatuur bestaat, d. i. in den kosmos.» Dus in den kosmos is de inhoud der openbaring. De kosmos zelf is de openbaring niet. Daarom niet één object: »den kosmos,» maar twee objecten de openbaringsinhoud, of God, voor zoover Hij zich openbaart heeft, en de kosmos, waarin Hij zich heeft openbaard, of waarin de openbaring belichaamd is. Men kan dus eigenlijk niet zeggen dat »alle wetenschap des menschen den kosmos tot object heeft,» want God is ook een object der wetenschap, n.l. der wetenschap, die men Theologie noemt. In de Theologie is niet de kosmos object, maar de Theos, Die zich openbaard heeft in den kosmos.

In zoover is er dus verband in alle wetenschappen, dat er geen wetenschap is buiten den kosmos, omdat wij niets weten zonder den kosmos, waartoe ook de mensch zelf behoort. Er zou dus geen wetenschap zijn, als er geen kosmos was, en alle wetenschap bepaalt zich tot den kosmos en wat van God in den kosmos is gelegd en uit den kosmos van God kan worden gekend. Ook moet alle wetenschap in alles God zien en verheerlijken. Doch het is niet juist uitgedrukt, dat in alle wetenschap de kosmos het object is, want dan wordt of alle wetenschap kosmologie en is er geen Theologie, of alle wetenschap wordt Theologie en zijn er geen kosmologische wetenschappen meer, maar wordt de kosmos Theos.

»En hangt daarom objectief in al hare deslen organisch samen.» Deze conclusie is natuurlijk niet zuiver als de premisse niet opgaat. Als niet organisch samenhangt: de kosmos en de openbaring Gods — ofschoon er verband tusschen beide is — dan is ook niet bewezen, dat »alle wetenschap» organisch samenhangt, want als er geen organisch verband in de objecten is, dan ook niet in de wetenschap der objecten.

Over dit hoogst gewichtige punt nu veroorloven we ons een korte opmerking.

In den Heere onzen God zijn inblijvende en zijn uitgaande werkingen, en alle openbaring behoort tot de laatste; ook de openbaring over de inblijvende werkingen.

De eeuwige generatie is een inblijvend werk. Als zoodanig viel dit dan ook gelteel buiten onze kennis. En kennis van deze »inblijvende werking» ontvangen we eerst daardoor, dat een uitgaande werking ons dit eeuwig aanbiddelijke mysterie openbaart, en ons oproept om het te belijden.

Zoodra men op ons kennen komt, moet men derhalve bij de inblijvende werkingen onderscheid maken tusschen die inblijvende werkingen, waarover door uitgaande werking iets aan ons menschen openbaar werd, en die andere waarover geen uitgaande werking ons eenige openbaring bracht.

Stel nu, er is zulk een inblijvende werking waarover ons niets openbaar is door een uitgaande werking, dan blijft dit voor ons een volstrekt mysterie, een volkomen geheimnis, en noch van het feit dat er zulk een inblijvende werking bestaat, noch van de wijze hoe ze werkt, weten we iets hoegenaamd af.

Ze valt buiten alle menschelijke besef, begrip en wetenschap.

Menschelijk besef, kennis of wetenschap kan nooit iets anders tot inhoud hebben dan de uitgaande werkingen Gods.

Met opzet voegen we er besef bij, en nemen dit in den wijdsten zin als alle aandoening, gewaarwording en mystiek der ziel omvatteend, dus ook de inwoning in ons en de inwerking van den Heiligen Geest.

Als God Drieëinig mij wederbaart ten leven is dit een uitgaand werk. Als Hij mij

den Heiligen Geest schenkt is dit een uitgaand werk. En evenzo is het een uitgaand werk, als God de Heere den sensum Divinatis, gelijk Calvijn het noemde, d. i. »het gevoel van Gods aanwezigheid» in mijn hart doet werken.

Uitgaand is eindelijk evenzeer de zending van den Middelaar tot deze wereld door de vleeschwording. Niemand toch, der zake kundig, zal zeggen, dat er na Bethlehem een verplaatsing van den Tweeden Persoon heeft plaats gehad, zoodat in het Eeuwige Wezen alleen maar de Eerste en de derde Persoon zouden zijn overgebleven.

Ook de Vleeschwording is een werk der openbaring, evenals de uitgang van den Heiligen Geest, en beide zijn uitgaande, daden.

Elk inblijvend werk staat derhalve, als zoodanig, geheel buiten ons. Voor ons besef, voor onze kennis, voor onze wetenschap gelden alleen de uitgaande werkingen. En tot die uitgaande werkingen nu behoort zoowel de schepping en herschepping, als het zich openbaren van God in die schepping en herschepping.

Nu noemt men dit alles saam het heelal of den kosmos.

Edoch (en hier komt nu het misverstand op, dat maakt dat men elkaar niet verstaat) dit woord kosmos kan in meer dan één zin gebezigd worden.

Men kan het kosmos in deïstischen zin spreken, en dan wordt er onder verstaan de geschapene dingen, zonder meer, en ligt de openbaring als zoodanig er buiten.

Of men kan het woord kosmos in pantheïstischen zin verstaan, en dan valt elke onderscheiding tusschen de dingen die bestaan en de openbaring in die dingen weg.

Of eindelijk men kan het woord kosmos in christelijken zin meenen, en dan heeft men onder kosmos te verstaan tweeërlei: 1°, de zijnde dingen als openbaringsinstrumenten en 2°, hetgeen in dit zijnde van God gekend wordt.

Neemt men het nu deïstisch, dan natuurlijk is »de wetenschap» niets dan de wetenschap der geschapene dingen, en ligt daarnaast en daarbuiten de vraag, wat men van God kent. Wetenschap en Theologie staan dan los naast elkaar.

Verstaat men het pantheïstisch, dan is de kennis der bestaende dingen zelve de kennis van God. Wetenschap en Theologie zijn dan hetzelfde. Voor Theologie als afzonderlijk deel van kennis is dan in de wetenschap geen plaats.

Maar begrijpt men den kosmos in theïstischen zin, dan heeft de wetenschap tot inhoud alle uitgaande werkingen Gods, in schepping en herschepping en in de openbaring door en over die beide, en is de wetenschap derhalve de wetenschap van deze uitgaande werkingen, maar in twee samenhangende deelen uiteenvallende, 1°, de wetenschap van die uitgaande werkingen als openbaringsinstrumenten; en 2°, de wetenschap van hetgeen God ons in die uitgaande werkingen aangaande zichzelf openbaart. Alzoo de Theologie als zelfstandig lid in het lichaam der wetenschap.

Geheel dit verschil van gevoelen hangt derhalve uitsluitend aan de vraag, hoe ge den kosmos opvat.

Is onder het heelal metterdaad alles, of niet alles te verstaan?

Enkel al het geschapene? Of ook de herschepping? En met schepping en herschepping ook alle openbaring die God in en door en over beide aangaande zich zelve geeft?

En dan is ons antwoord: Dat alles saam is de kosmos, want dat alles zijn zijne uitgaande daden. En alleen alle uitgaande daden Gods saam stellen het onderscheid tusschen God in zijn verborgen wezen en hetgeen van Hem uitging of uitstraalt.

Er moet dus wel misverstand in het debat blijven, zoolang de één kosmos in den éénen, en de andere kosmos in den anderen zin begrijpt.

Dan raken over en weer de argumenten niet.

En mogen we het nu ten slotte theologisch uitdrukken, dan zeggen we: Er is openbaring en er is instrument van openbaring. Instrument van openbaring nu is alle product van schepping en van herschepping.

De wetenschap nu buiten de Theologie onderzoekt het instrument der openbaring dat in het geschapene ligt als zoodanig. De Theologie onderzoekt 1°, het instrument dat in de herschepping ligt, en 2°, de openbaring omtrent Gods wezen en werk, die in het instrument van schepping en herschepping beide spreekt. En de Philosophie stelt de uitkomst van beider onderzoek in verband.

Die wetenschap buiten de Theologie nu, die wetenschap der Philosophie saam vormen met elkander de wetenschap, niet door een optelsom, maar als saam het één lichaam onzer kennis vormend. En die kennis is één, omdat er noodzakelijk organisch verband bestaat, ten eerste tusschen de openbaring en het instrument van die openbaring, ten tweede tusschen de schepping en de herschepping, en ten derde tusschen Gods wezen en zijns volgens zijn Besluit uitgaande daden.

Hiermede is, zoover we zien kunnen, dit geschilpunt wel kortelijk, maar toch volledig toegelicht.

Alle wetenschap heeft tot hoogste doeleinde de verheerlijking van onzen God te dienen; de buiten-theologische wetenschap door ons het instrument van Gods openbaring in het geschapene, en dus ook van het historische geworden te doen kennen; de theologische wetenschap om ons de openbaring in het geschapene, de herschepping en het openbaarde in de herschepping te doen kennen; en de philosophische wetenschap, om beider resultaat ineen te zetten.

Zeër zeker moet steeds, gelijk Ds. Bos terecht opmerkt, streng en scherp het onder-

scheid tusschen God en den kosmos in het oog worden gehouden. Wie dit niet doet is pantheïst. Maar voor ons menschen is geen andere kennis van God dan uit het openbaarde en door openbaring mogelijk. En mits nu maar duidelijk en scherp tusschen het instrument der openbaring en de openbaring in en door dat instrument onderscheiden worde, blijft alle grens hier scherp teekend en onvervauid.

Buiten de uitgaande daden Gods is er voor ons geen kennis van den Eeuwigen, noch mystieke noch noetische; en alle uitgegane daad Gods is buiten God, niet in God, en behoort daarom tot het mystiek begrip van kosmos.

Geheel hier buiten ligt de afzonderlijke vraag naar den Logos in God, den Logos in het geschapene, en den Logos in onzen menschelijken geest; de drie gegevens die onze menschelijke kennis en de wereld van ons denken beheerschen; op grond waarvan Prof. Bavincq zeer terecht staande hield, dat er in ons denken zelf en alzoo in alle wetenschap openbaring is.

Met opzet echter lieten we dit afzonderlijk punt buiten het gedrag; natuurlijk beoerd om ook hierop nader in te gaan.

Alleen door zich telkens tot één enkel punt van het debat te bepalen, komt men tot helderheid.

Repliek

Aan onzen wensch, dat de heeren Hovy en Van Beck Calkoen niet in hun stilzwijgen volhardden zoud, is nu reeds door den heer Hovy voldaan.

Hij zond ons dit schrijven:

Geachte Redactie!

Het heeft u goed gedacht in de *Herant* van Zondag 3 dezer een artikel te wijden, niet alleen aan de schoone oratie van den hoogleraar Dr. Woltjer, maar ook aan de mutatie, welke plaats hebben in de collegien van Curatoren en Directeuren.

Bij die gelegenheid kwam dus ook ter sprake mijn afdeling als Directeur der Vereeniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag.

Waardeerende de vriendelijke woorden, welke daarin voorkomen, om het weinige in herinnering te brengen, dat ik voor onze geliefde Universiteit mocht doen, zij het mij echter vergund de verzekering te geven, dat uwe beschouwing volstrekt niet door mij kan worden gedeeld, waar het uwe beoordeeling geldt der motieven, die mij noopten mijn ontslag als Directeur in te dienen.

Het is daarom, dat ik u beëidig verzoek deze weinige regels in uw volgend nummer te willen overdrucken.

De rede van mijnen hooggeachten vriend en broeder Dr. Woltjer is door mij, eerst met de meeste belangstelling en instemming aangehoord, en daarna aandachtig gelezen. Volkomen stem ik met hem in, dat het de heerlijke taak onzer Hoogeschool is om elk gebied der wetenschap door te dringen tot den diepsten grond, en onder de voorlichting des Heiligen Geestes de gedachten Gods op te sporen; en ik kan slechts bidden en wenschen, dat al onze Hoogleraren meer en meer de bekwaamkende genade van God ontvangen mogen, om elk op hun terrein daarin een inzicht te bekomen, en zoo in staat te zijn hun discipelen in dat heiligdom binnen te leiden.

Vergeten mag evenwel niet, dat ook hierin de Heere de Vijfachtigste is, en dat het meerder of minder klare inzicht in deze dingen eene vrije genadegave is van Hem, die is de Vader der lichten, van Wien alle goede gaven en alle volmaakte giffen afkomende zijn; zoodat ook in deze geldt: »Wat hebt gij, dat gij niet hebt ontvangen?» De één Hoogleraar zal ook in deze dingen meer licht hebben ontvangen dan de andere. Hierin komt ook Gods vijfachtigste uit, die mate en tijd bestemt naar Zijn welbehagen.

De reden, waarom ik geen vrijmoedigheid heb gevoeld in mijn betrekking van Directeur te blijven, is, dat ik mij van den beginne tot aan het einde niet heb kunnen verenigen met de wijze, waarop tegen den hoogleraar de Savornin Lohman Sr. is geprocedeerd.

Begonnen in de talrijk besochte vergadering op Seipost, den 27en Juni 1895, na gebemte voorbereiding, zonder voorsigende kennisgeving aan den betrokken hoogleraar, noch aan de Collegien van Directeuren en Curatoren, na eene openbaar gemaakte verklaring, drie maanden te voren gedateerd, n.l. den 22en Maart 1895, waarin al de hoogleraren, dus ook genoemde titularis, verklaarden, »dat zij elk voor zich en gezamenlijk hunne roeping erkennen om het door hen gegeven onderwijs geheel en uitsluitend op den grondslag der Gereformeerde beginselen te doen rusten,» en voorts, »dat de vraag, hoe dit voor het onderwijs in het gemeen en voor de onderscheidene vakken afzonderlijk te verwekelijken zij, onder inroeping van de hulpe Gods, van nu voortaan een onderwerp ook van hun gemeenschappelijk onderzoek zou uitmaken,» heeft men m. i. te veel willen afdwingen, wat als eene verbeurde genadegave van den Heere had behooren aangeboden te zijn.

Immers, bovenstaande openlijke verklaring had eene geschiedenis achter zich. De gezamenlijke hoogleraren hadden ontsaard, dat in den kring der vrienden der Universiteit onzekerheid was gerezen, of wel alle onderwijs beantwoordde aan art. 2 der statuten. Dit had hun aanleiding gegeven deze hoogst ernstige aangelegenheid voor het aangezichte Gods onderling te bespreken, daar zij zich allerminst konden verliezen, dat de ernstige roeping, die in art. 2 ligt opgesloten, eerst van lieverlede in haar volle betekenis voor hen trad en eerst hierdoor bij de onderscheidene vakken van onderwijs tot haar volle recht zouden kunnen komen.

Dit hadden zij zelve openlijk uitgesproken, in de hoop, dat nu alle ongerustheid (althans voor het oogenblik) zou zijn weggenomen.

De besprekingen hebben ook plaats gehad — zelfs tot aan den 24sten Juni — maar uiteraard nog veel te kort, om nu reeds conclusien te kunnen maken tot welke resultaten die leiden zouden.

Wat ware natuurlijker geweest, dan dat men onder deze omstandigheden geen openlijke manifestatie had gedaan — dat bovenal de hoogleraren al hun invloed gebruikt hadden om tot geduld te manen, waar toch zulke gewichtige, maar tevens ook zulke hoogst ingewikkelde besprekingen moesten voortgaan, om tot eenstemmigheid te geraken — dat men

bij verschil van inzicht elkander in den geest der zachtmoedigheid en langmoedigheid had trachten te overtuigen, zonder inroeping van de hulpe Gods,» onder gestadige afsmeking van dien Geest, die in alle waarheid leidt.

In plaats van dat heeft de Seipost-demonstratie plaats gehad.

Dat deze zaak mij ontzettend heeft geschokt en bedroefd, behoeft ik hier niet breed uiteen te zetten.

Van dat oogenblik is desnietgetegenaande nog mijn voortdurend gebed geweest, dat het geschokt vertrouwen zismog mocht worden hersteld; dat geen poging onbeproefd mocht gelaten om den man te behouden, die van af de oprichting aan onze Hoogeschool was verbonden geweest; voor wiens aanvaarding van het hoogleraarsambt, bij totaal gebrek aan onderwijskracht, wij den Heere zoo hartelijk hadden gedankt; die, na tijdelijke nonactiviteit, ten tweeden male zitting had genomen onder den rei der hoogleraren; die als strijder voor de rechten der Gereformeerde kerken het hart van ons Gereformeerde volk had gewonnen; wiens onderwijs als bekwaam jurist onzen studenten vele jaren ten goede was gekomen. Het heeft echter zoo niet mogen zijn. De uitspraak der algemeene vergadering te Leeuwarden, waar met zoo groote meerderheid van stemmen de motie werd aangenomen, welke den heer Lohman wel moest dringen thans reeds zijn ontslag als hoogleraar aan te vragen, gaf den doorslag. Mijn vriendelijke bede een anderen weg te volgen, mocht volstrekt geen gehoor vinden. Het wil mij zoo voorkomen, dat op die vergadering door allen, die tegenwoordig waren, zal gevoeld zijn, dat mijn mandaat als directeur daardoor moest eindigen. Men zou zelfs recht gehad hebben te eischen, dat mijn plaats door een ander werd ingenomen, die in deze meer homogeen was met den geest der vergadering.

Nu weet ik wel, dat gij zult antwoorden, dat ik niet principieel genoeg ben. Gij schreeft het reeds: gebrek aan doordicht, tekortkoming in het gevoel, wat er op het spel stond, waren oorzaken dat om bijzaken de hoofzaak over het hoofd gezien werd. Ik laat u in dit oordeel geheel vrij, al meen ik zulks te mogen betwijfelen; evenals ook door mij zeer stellig wordt betwijfeld, dat ik door mijn besluit zou hebben medegewerkt om het klare en heldere inzicht ook bij den heer Lohman nog meer te verduisteren.

In dezen sta en val ik mijnen eigen Heere, die alle dingen weet.

Wat uwe redactie bedoelt (althans waar het mijn persoon geldt) onder een beker van verdrietelijkheid, soms met zeer bittere druppelen gemengd, die zij tot den bodem heeft geleegd — is een volzin, die mij ten eenemalen duister voorkomt, aangezien ik nimmer iets geschreven heb dan in uw eigen blad, waaromtrent ik met alle gerustheid het oordeel uwer lezers durf afdwaken.

Onder deze omstandigheden aan te blijven als Directeur, was mij niet mogelijk, hoewel mij ook kostte deze betrekking te geven. Hoe ik mij ook onderzoek voor het aangezichte des Heeren (en ik heb in deze veel gebeden, dat ik niet mijn eigen weg mocht gaan; dat ik niet wijs mocht zijn nogven betegen ik behoorede wijs te zijn) ik kan nog tot geen ander inzicht komen.

Wel geef ik u echter de verzekering, dat nochtans de Vrije Universiteit de liefde van mijn hart heeft; dat ik haar om des beginsels wille de éénige stichting acht, (althans voor de faculteiten, waarin onderwijs wordt gegeven) waarheen Christenouders hun zonen mogen zenden, om in hunne conscientien vrij te zijn en te kunnen blijven bidden met een oprecht hart: »Leid ons niet in verzoeking, Heere,» zoodat ook mijn gebied voor haar bloel en geestelijken wasdom verzekerd is. Mijn plaats als Directeur is reeds weer goed bezet door den beproefden vriend onzer stichting, den heer Van Alphen, zoodat in den gang van zaken geen stormis is gebracht. Mijne verhouding tot onze Hoogeschool blijft dus dezelfde, evenals die van elk belangstellend lid onzer Vereeniging, en niet het minste hoop ik, dat ook de studenten, die ik oprecht liefheb als jonge mannen, die in de waarheid begeeren te wandelen, die in het Woord des Heeren hun sterkte zoeken om den booze te overwinnen, mijn ook thans nog zullen willen blijven beschouwen als hun vriend en mijn huis niet zullen mijnden, doch inteedende mij hun gezelschap vaak zullen willen schenken. Zij kunnen ervan verzekerd zijn steeds met hartelijkheid te zullen worden ontvangen.

U dankende voor de plaatsruimte, teeken ik
Hoogachtend
W. HOVY.

Amsterdam, 2 Nov. 1896.

Dit schrijven, dat pas inkam, toen over de geheele ruimte van de *Herant* reeds beschikt was, noodzaakt ons andere stukken te laten liggen.

Plaats om er nu reeds op te antwoorden, ontbreekt geheel.

Toch zal uitsluitend geen afstel zijn.

Thans zeggen we alleen: Dankbaar, maar niet voldaan.

Elk lezer, die ons vorig stuk vatte, zal dit begrijpen.

Comrie.

Dr. Honig laat Comrie niet los.

Nu weer bezorgde hij ons een uitgave van *Comries Zevende Zondag over het Geloof*.

Een altijd der lezing overwaardig stuk uit het grotere werk.

Ook is de uitgave keurig.

Ze doet den uitgever Honig te Utrecht eere aan.

Uit de Pers.

Hollands Kerkblad gaat op verzoek van den heer Chevaller, burgemeester van Kromme, nog eens een korte uiteenzetting van de reden, waarom noch een dienstdoend noch een uitgedien predikant buiten de plaatselijke kerk denkbaar is.

Hij schrijft er van:

Het ambt van dienaar des Woords is een afzonderlijk ambt der geïnstiteerde kerk. Het is anders dan dat van de geïnstiteerde kerk, d. i. in de plaatselijke geïnstiteerde kerk. Het zit ook in geen enkel ambt in; het is een afzonderlijk ambt.

De gedachte, dat b. v. een professor in de theo-

logie natuurlijk het recht heeft om te prediken en de sacramenten te bedienen, is door en door ongereformeerde, onbijbelsch. Dat recht heeft alleen dien dienaar des Woords als van Christus tot deren dienst gegeven aan de plaatselijke kerk. Waar het leven van Christus' kerk georganiseerd is, gelijk in ons vaderland, daar mag niemand het Woord prediken of de sacramenten bedienen noch in eenige kerk, noch te Bloemendaal of Veldwijk, noch waar ook dan alleen een dienaar des Woords eener plaatselijke kerk. Niemand, wie of wat hij ook zij, is hij professor, is hij volksovertegenwoordiger, staat hij aan het hoofd van een Hospitaal, van een inrichting voor krankzinnigen, voor wezen of voor wat ook, — algeader zeer gewenschte levensroeping; — het recht om te prediken mist hij, zoo hij niet bevri den dienaar des Woords eener plaatselijke kerk is.

Onze Gereformeerde kerken spreken zich dien-aangaande onomwonden uit in Artikel 3 der kerkenorde. En de praktijk onzer Gereformeerde kerken was in dit opzicht in vroeger eeuw zeer nauwkeurig. Een hoogleraar in de godgeleerdheid aan een der universiteiten b. v. te Leiden, die niet door de plaatselijke kerk tot dienaar des Woords beroepen was en dus bij zijn hoogleraarsambt bevonden in het ambt van dienaar des Woords was bevestigd, mocht niet voor de gemeente optreden en deed dat dan ook niet. Gij leest dan ook op de werken der hoogleraren meestal hun dubbele kwaliteet. Hun beide ambten: hangende aan de Universiteit en dienaar des goddelijken Woords.

Ook thans mag geen andere praktijk worden goedgekeurd. Een hoogleraar, die niet tevens dienaar des Woords is, mag niet in den dienst des Woords optreden. Bij hen zoowel als bij Regenten van Hospitia en leiders van Gestichten vraag men vooraf: is deze broeder ook dienaar des Woords eener plaatselijke kerk. Allen als hij dienaar des Woords eener plaatselijke kerk is, kan hij in de bediening des Woords optreden. Alle andere kwaliteiten blijven hier volkomen buiten rekening. Zelfs het kerkelijk doctoraat, mede een ambt der plaatselijke kerk (waarom toch vindt dat ambt met betrekking tot de theologie, de opleiding en zooverrelief belang geen bespreking?) zelfs het kerkelijk doctoraat, mede een ambt der geïnstiteerde plaatselijke kerk, geeft geen recht om op te treden in den dienst des Woords, zoolang de doctor ecclesiae niet tevens als dienaar des Woords, dus nu in twee ambten, door de gemeente verkozen en bevestigd is.

In alle gevallen en voor alle personen geldt hetzelfde antwoord op de vraag: mag deze of die, hier of daar, in prediking of sacramentsbediening optreden? Dit éénige antwoord luidt: ieder mag overal optreden in den dienst des Woords indien hij daar optreedt als dienaar des Woords eener plaatselijke geïnstiteerde kerk en dus binnen de grenzen van de bevoegdheid der kerk.

Anders niemand, en niemand, en niemand.

Waar dus een kerkeraad iemand wil noodigen voor den dienst des Woords, is hij genoept te vragen, niet: is de gewenschte persoon Professor, Regent of Volksverteenwoordiger; en ook niet: is hij vroeger dienaar des Woords geweest? maar alleen: is hij thans dienaar des Woords eener plaatselijke kerk?

En dit past de schrijver dan aldus op het emeritaat toe:

Waar wij dit beginsel onzer kerkenorde, zoo duidelijk als ons mogelijk was, hebben uitgesproken, daar laten wij thans een woord over het emeritaat volgen.

Dienaangaande toch bestaat blijkbaar nog veel misverstand.

Door het emeritaat gaat iemand niet uit het ambt van dienaar des Woords, maar hij blijft er juist in. Door het emeritaat wordt een dienaar des Woords, die door ouderdom, ziekte of anderszins onbekwaam wordt voor de uitoefening van zijn dienst, voor zoover of voor zoolang of in die mate als die uitoefening voor hem onmogelijk is, van die verplichting onthouden. Hij blijft echter dienaar des Woords in de plaatselijke kerk, die hem beriep. Hij behoudt de bevoegdheid tot den dienst in die kerk, voor zoolang zijne krachten toelaten, althans naar het oordeel des kerkeraads. En hij blijft ook tot dien dienst verplicht, voor zoover de onthouding door den kerkeraad niet verleend wordt of weder mocht worden ingetrokken.

Een emeritus is niet uit het ambt der plaatselijke kerk, maar er in; hij is van die kerk niet af, maar hij blijft tot haar behooren. Elders gaan wonen kan hij nooit zonder weten en willen van zijn kerkeraad, wiens dienaar des Woords hij is. Ten allen tijde kan hij teruggeroepen worden door zijn kerk, natuurlijke behoofden de rechten en plichten van het kerkverband. Elders prediken kan hij nooit dan alleen als dienaar des Woords van die kerk, wief dienaar hij is, en dus voor verantwoordelijk van die kerk. Zijn kerk heeft daartoe de bevoegdheid noodig van den kerkeraad ter plaatse, waar hij optreedt. De kerkeraad, die hem emeriteerde, blijft ten volle voor hem verantwoordelijk. Hij blijft voor rekening van dien kerkeraad. Is hij tot den dienst weer bekwaam, zoo moet zijn kerkeraad hem weer den weg tot uitoefening van dien dienst banen. En voor zijn onderhoud blijft zijn kerkeraad ten volle verantwoordelijk. Hij is en blijft dienaar des Woords van de kerk, die hem emeriteert. Emeriteerde hem b. v. Rotterdam, zou is hij overal, waar hij woont of gaat, emeritus — dienaar des Woords van de Gereformeerde kerk te Rotterdam. En in alles, wat hem overkomt, in alles wat er met hem gebeurt, in elke kerkelijke procedure ook, die tegen hem zou opkomen, is de kerk van Rotterdam aansprakelijk voor zijn ambt en voor de zorg, waarop een dienaar des Woords recht heeft.

Dit dient helder te worden ingezien. Een kerkeraad, die meent, wij zijn van onzen dienaar af, indien hij emeritus verklaard is, vergiet zich schromelijk. Het emeritaat verklaart juist, dat de band blijft. En dat de rechten en plichten dus ook niet opgeheven worden, maar blijven. Alleen de plicht tot uitoefening van den dienst wordt, voor zooveel en voor zoolang dit noodzakelijk is, opgeheven; en daarmee ook het recht tot die uitoefening. Maar alle andere rechten en plichten blijven. En met de kerkenorde in de hand heeft een emeritus dienaar, heel zijn leven door, het recht om zijn onderhoud te vorderen van de plaatselijke kerk, die hem emeriteerde. Zelfs de wereldlijke rechter zou deze vordering op grond der voor beide partijen geldende kerkenorde zonder eenigen twijfel toewijzen. De kerken dienen hiermee rekening te houden. Wanneer zij den band en dus ook de verplichtingen tegenover een dienaar des Woords willen losmaken, dan moeten zij hem niet emeriteeren, maar losmaken van zijn ambt.

Een dienaar, die niet van zijn ambt aan de plaatselijke kerk is losgemaakt, blijft dat ambt behouden.

Op dit lesaunen kan het ambt gaan wij thans niet nader in. Het kan allen plaats hebben door roeping naar een andere kerk naar Art. 10 der kerkenorde; door tot een anderen staat des levens over te gaan volgens Art. 12 der kerkenorde; of door afzetting volgens Art. 79 en 80 der kerkenorde.

Onze bedoeling is alleen aan te tonen, dat men voorzichtig moet zijn met het gebruik maken van het emeritaat. Wie meent, dat dit een onschuldig middel is, om van een dienaar des Woords af te komen, of om een dienaar des Woords voor alles en overal buiten de kerk om te gebruiken, die vergiet zich deellijk. Een emeritus-dienaar is en blijft overal verboden aan de kerk, die hem emeriteerde. Hij is en blijft naar dienaar des Woords, zoolang zij hem niet met reden kan ontslaan.

Nieuw zijn deze dingen ook voor onze lezers wel niet; maar zoo klare en heldere uiteenzetting kan bij meer dan één lezer toch dienst doen tot verheldering der gedachten.